Panait Istrati
Pagini Autobiografice
Primii pasi spre lupta
VIII
ÎNTRE ARTĂ ŞI DEZROBIRE

(Pictorului Alexandru Vodă-Ploieşti)
Dragă prietene,
Îmi aduci vestea că luna asta vei expune, la Bucureşti, ceva din lucrările tale.
Sunt mâhnit că nu pot lua o parte activă la bucuria ta, aşa cum speram împreună, nevoit fiind să întârziez venirea mea în ţară, din cauza muncii, care devine din zi în zi mai istovitoare.
Îţi urez însă, din toată inima, deplină izbândă; iar în caz de nemulţumire sufletească, îţi amintesc că artistul-proletar trebuie să se înarmeze cu convingerea că nimic nu se poate aştepta de la o lume care se împarte în învinşi şi învingători.
Tu eşti, ca şi mine, un fiu al plebei. Încă de pe vremea când, în odaia ta devenită han al „nespălaţilor", Mâncam brânză cu pâine şi beam ceai în tovărăşia bunului ştefan Gheorghiu, -te cunosc fire de boem şi viteaz la îndurare.
Ai visat şi ai creat, aşa cum am făcut şi eu întotdeauna, fără speranţă de răsplată, ci numai din pornire neînfrântă. Ei bine: să nu te crezi astăzi un înfrânt, iar pe mine un triumfător.
Nici un artist-proletar, -oricât ar fi el de răsplătit de o societate nedreaptă, -nu va fi triumfitor, atâta timp cât succesele sale vor fi rezultatul unei întâmplări, aşa cum e cazul meu, aşa cum sunt alte câteva cazuri.
Nu datorită unei întâmplări, societatea umană trebuie să recunoască meritele unui om, -artist ori simplu muncitor, -şi să le răsplătească.
Această nenorocită stare de lucruri, luptătorii pentru dreptate trebuie s-o facă să înceteze, iar când ea vine să favorizeze pe vreunul dintre noi, să ne ferim de a o considera ca un triumf
Noi avem datoria sentimentală -care trebuie să devie istorică în luptele proletariatului, -de a respinge orice reparaţie individuală a universalei nedreptăţi fi de a ne considera toţi învinşi, atâta timp cât fraţi de-ai noştri gem în lanţuri, pier în întuneric, ori sunt nevoiţi să se prostitueze.
Caro m'ë'l sonno et piu l'esser di sasso,
Mentre che'l danno et la vergogna dura.
Non veder, non sentir m'è grand ventura;
Pero non mi destar, deh! parla basso.
* ** Acestea sunt versurile uriaşului între uriaşi: ale lui Michelangelo.
Un contemporan al său, poetul Giovanni Strozzi, -privind cele patru statui alegorice: Ziua, Noaptea, Aurora şi Crepusculul, cari

înconjurau soclul mausoleului Medicişilor, -scrise următoarele, admirând Noaptea:
„Noaptea, pe care o vezi dormind aşa de graţios, a fost sculptată de un înger în stânca asta; şi din moment ce doarme, trăieşte. Dacă nu crezi, deşteapt-o şi îţi va vorbi".
Michelangelo îi răspunse cu versurile de mai sus:
Scump mi-e somnul. Îmi e şi mai scump să fiu de piatră astăzi, când domnesc crima şi ruşinea. Nimic să nu vid, nimic să nu aud, mi-e marea fericire: iată de ce (te-aş ruga) să nu mă deştepţi, ah, vorbeşte încet!*.
Uriaşul cerea să fie lăsat să doarmă într-o vreme în care domneau crima şi ruşinea. Nu voia nimic să vadă; nu voia nimic să audă. Michelangeio, deşi glorios, deşi cu lada plină de aur lângă el, era un sclav al puternicilor din timpul său, cari îi cereau să-i imortalizeze. şi el, în loc să le sculpteze chipurile lor, îşi sculpta propria-i durere, pesimismul său activ.
De atunci au trecut patru sute de ani. şi dacă nu mai avem duci şi papi cari să ne tiranizeze, avem în schimb domnia aceloraşi crime şi ruşini, domnie mult mai sângeroasă şi mai neruşinată decât aceea de pe vremea nobililor Renaşterei italiene.
Care trebuie să fie datoria noastră, -a acelora cari au simţire şi darul de a se exprima, -faţă de nişte tirani cari vor să cumpere cu banii lor toate conştiinţele, sau să înăbuşe pe cele ce nu se pot cumpăra, pentru ca astfel să-şi continue domnia de sânge şi de ruşine?
Fără să aspirăm la formidabila putere creatoare a lui Michelangeio, noi trebuie să fim mai tari ca el în lupta noastră cu asupritorii.
Neegalatul artist florentin a gemut de la un capăt la celălalt al lungii sale vieţi, -a gemut sculptând munţi, ridicând catedrale, pictându-şi credinţa şi descriindu-şi supliciul în versuri nemuritoare: le-a făcut pe toate căzând în genunchi, lăsându-se robit de tiranii vremii lui.
Romain Rolland ni-l prezintă ca pe un învins al vieţii, şi ne cere să fraternizăm cu durerea universală.
„În această epocă de laşi, cari tremură în faţa durerii fi revendică cu zgomot dreptul lor la fericire, care nu e cele mai adesea decât dreptul la nenorocirea altora, să îndrăznim a privi durerea în faţă şi a o venera!"
* Vie de Michel Ange, de Romain Rolland (n.a.).
Iată adevărul: dreptul de a fi fericit cu preţul nenorocirii altora!
Dreptul de a triumfa, călcând peste durerile semenilor tăi.
Putem noi revendica asemenea fericire?
Fericirea de a învinge singur. Fericirea de a reuşi singur. Fericirea de a re bucura singur.
Dar nu trebuie nici să ne lăsăm striviţi de durere, aşa cum simte marele liberator:
„Slăvită fie bucuria, fi slăvită durerea! Una fi cealaltă sunt surori, fi amândouă sfinte. Ele făuresc lumea fi umplu sufletele mari. Ele sunt tăria, ele sunt viaţa, ele sunt Dumnezeu. Cine nu le iubeşte pe amândouă, nu iubeşte nici pe una, nici pe cealaltă. şi cine le-a gustat, cunoaşte preţul vieţei fi pacea de a o părăsi"*.

* **
Pacea de a o părăsi...
Să ne prosternăm în faţa oricărei păci, şi mai ales în faţa aceleia de a părăsi viaţa după ce ai gustat din bucuriile şi din durerile ei. Am simţit şi eu odată pacea asta.
Pe atunci însă eram un învins al propriilor mele nelinişti, mai mult decât un învins al oamenilor. Astăzi nu mai sunt; m-am liberat; am fost liberat..., dar eu singur!
Ce ne facem cu aceia cari aşteaptă şi ei ceasul liberării, cari se îndoiesc şi speră?
Pentru aceştia, noi, cari n-am gustat poate toată bucuria şi tot amarul existenţei, avem datoria să nu închidem ochii nici asupra morţii şi nici asupra vieţii. Noi trebuie să vorbim tare, nu încet, să vedem toate ororile şi să ascultăm toate suspinele.
De mii de ani se glorifică numai cei victorioşi. Ajunge!
Să răsturnăm cumpăna milenară a prejudecăţii şi a egoismului şi să ne declarăm solidari cu învinşii. Să fim toţi învinşi până n-o mai exista cuvântul învingere şi nici învingători.
Artistul, mai ales, trebuie să se afle în fruntea învinşilor şi să facă din arta sa o armă, din succesul său o înfrângere şi din bucuria sa o suferinţă.
Nu există artă mai mare, decât aceea care luptă să întroneze dreptatea pe pământ, să facă pe oameni mai buni, să şteargă lacrimile celor cari plâng, să dea pâine celor flămânzi şi adăpost celor cari dorm pe-afară. Restul, tot restul: prejudecată şi egoism!
Trecut clădit pe cruzime, visuri sterpe, artă barbară.
— Statui-„biftecuri", a exclamat într-o zi, la Paris, sculptorul Brâncuşi.
Artă-„biftecuri", fără suflet şi fără idei, parazitism sentimental.
* Prefaţă la opera sus-citată (n.a.).
Iată de ce, noi artiştii-plebeieni, nu trebuie să călcăm pe urmele bătătorite de o societate care apune: nu trebuie să avem nici bucuriile, nici năzuinţele ei.
Şi iată de ce voi striga, tuturor acelora cari mă cred fericit:
— Simt un învins, fi voi rămâne până nu vor mai exista învingi!.
Masevaux-Alsace. Mai 1925